

ROBINSON PROJECT

Constantin DRAM¹

Abstract

With Robinson, at a symbolic level, a new type of man is created, as a result of a complex and long educational project, both unusual and challenging, having at its core labour and everything that relates to this new type of activity, which is in most cases unfamiliar to other novel characters. The Robinson project rewrites, on the one hand, the great signs of the history of civilization, as they were assimilated by the character from a cultural point of view, and, on the other hand, configures the major signs which will turn Defoe's character into the literary prototype of homo novus or homo economicus, as he will be named later on. The present paper pursues the becoming of a symbolic character, by accumulating images with a major potential of being reinvested into a new imaginary genre.

Keywords: Daniel Defoe, education project, culture

Un amănunt mai puțin obișnuit ce caracterizează romanul lui Daniel Defoe este quasi-permanentă trimitere la imaginea muncii; din această perspectivă putem citi romanul despre Robinson ca pe un text alegoric în care eroul conștientizează permanent rolul său de a se adapta, de a se transforma radical, cu scopul expres de a re-scrie istoria, într-o frenezie ce sugerează dorința de a prefăce/ înlocui tot ce ar fi putut să se desfășoare în Lumea Veche, inclusiv erosul, cu noua sa marotă, *munca*. De pe singurul spațiu ce mai trimite spre lumea de care s-a despărțit, corabia, vor fi luate acele lucruri care au valoare într-un nou teritoriu, în care regulile abia acum se fac. Desigur, Robinson se re-descoperă pe sine, scrutând spațiul unei memorii colective, de unde va selecta ceea ce poate să îl salveze și, în timp, să îl promoveze. Nu este vorba de adaptarea lui Robinson la condițiile unei insule nelocuite, ci de transformarea unei insule sălbatice într-un spațiu al confortului nebănuit și, de ce nu, într-un teritoriu nou, adjudecat de un stăpân nou. Iar toate acestea nu se pot face decât prin muncă, imagine insolită, puțin frecventă, chiar deplasată, în literatura anterioară, în care dimensiunile eroice, sentimentale și morale prevalau.

Ceea ce se petrece în romanul lui Defoe este fundamental legat de sensurile create în jurul imaginii insulei salvatoare. Este această insulă un nou Eden? Este spațiul visat, întruchipat până acum de imaginarul universal? De aici se pot opera decupaje interesante la nivelul unui alt tip de imaginar.

¹ Facultatea de Litere, Universitatea Alexandru Ioan Cuza Iasi, universitasxxi@gmail.com

Insula lui Robinson este o insulă din care lipsesc și Eva și șarpele, este o insulă ce trebuie populată, o insulă prielnică *dezvoltării*. Este imaginea unui alt tip de paradis, un paradis ce trebuie construit, care se poate însă rotunji în altceva, ceva ce poate deveni chiar un nou domeniu, de ce nu, un nou imperiu. E o semnificativă replică dată lumii vechi, deoarece noul absolut presupune că pe insulă se poate dezvolta, se poate ficționa, se poate reorganiza sistemul lumii vechi. Astfel pornește modelul la ceea ce putem numi *lumea nouă*, care începe prin a fi populată cu un câine, două pisici, un papagal, ajungând ca la finalul șederii sale pe insulă, ea să arate ca o adevărată colonie de englezi și spanioli, pe care Robinson își propune să o dezvolte și după ce părăsește insula; acum, într-un final scurtat cât se poate de mult, insula e un paradis care rentează, un paradis profitabil, adică un paradis economic. Altminteri spus, într-o propensiune extra-literară, insula robinsoniană seamănă neasemuit de mult cu modelul adaptat al Lumii Noi, fascinantă încă pentru imaginarul bătrânei Europe. E revanșa omului modern față de modelele date ca atare, fie ele și divine, modelul modern al lumii este o creație total omenească și pornește sau se formează într-o simultaneitate cu chiar re-facerea modelului uman.

Pentru aceasta a fost nevoie de timp, raportabil, desigur, la nivelul unei vieți de om. Foarte mult, nepotrivit cu cel alocat în mod normal naufragaților, de regulă, ținând cont de faptul că romanul lui Defoe chiar pornea de la un caz real de naufragiu: peste 28 de ani îi sunt rezervați eroului său. Un timp în care Robinson se schimbă pe sine, schimbă insula și îl schimbă pe Vineri, simbol, la un moment dat al întregii alterități. Ceilalți sunt cuprinși doar în acest personaj: când vor veni alții, sunt incluși obligatoriu în *proiect*. Tot timpul petrecut pe insulă înseamnă salvare și modelare umană sub semnul proiectului. Un proiect ce înseamnă *reordonarea* insulei, transformarea acesteia într-un alt fel de paradis; e ceea ce s-ar putea numi un paradis profitabil, în termenii economiei politice. E un paradis ce a ridicat, inevitabil, alte discuții, privind asocierea sa cu modelul de *homo economicus*, ca și faptul că, de fapt, această insistență pe imaginea acumulării economice trimite, evident, spre inechitatea sexuală, spre excluderea femeii din seria contribuțiilor culturale de orice fel: „Crusoe is used to represent homo economicus par excellence, yet his self-sufficiency conceals the labor of others. A close reading of the novel reveals issues of power, sexuality and race that are hidden underneath the storyline of Crusoe` relationship with Friday. The absence of female agency in Defoe`s and the economists` story masks a narrative structure that, in fact, relies in fundamental ways on gendered representations. The process of exclusion

mirrors the lack of recognition in our culture of the economic contribution of women.”²

Timpul, în sensul departajării de modelul inițial, devine principalul reper: de regulă, naufragiatul cerșește scurgerea rapidă a timpului spre a ajunge la singurul moment care îl interesează, salvarea; Robinson, prins în derularea grandiosului proiect, amână (după parcurgerea acelor momente specifice de început) timpul apropiat al recuperării salvatoare, în favoarea unei propensiuni temporale de care are, efectiv, nevoie. Putem vorbi de paradoxul Robinson, dacă luăm punct cu punct, literal, liniile comportamentale ale celui care nu se va grăbi deloc sau, mai bine spus, după inerentele spaima și clamări de la început, se va refugia în spatele unei atitudini neașteptate, eludând presiunea timpului și dând impresia unui om care are în față tot timpul din lume. Se petrece aceasta deoarece, după acele momente de început, obligatoriu plasate sub semnul deznădejdiei, al panicii, al terorii existențiale, eroul va dezvolta un adevărat program de reconvertire a timpului în folos propriu/ în folosul proiectului, se înțelege apoi. Pentru el, viața re-începe (există o secvență ce re-convertește simbolurile botzului în re-nașterea sa singulară din apele ce îi omorâseră pe ceilalți tovarăși de drum) de la vârsta de 26 de ani. Și va sta pe insulă mai bine de 28 de ani, timp în care, în istoria real-paralelă, se vor consuma evenimente total necunoscute lui și care nu-l pot afecta în nici un fel. În același timp însă, pe insulă se succed evenimente care configurează/descriu o altă istorie, a insulei ce se află sub domnia lui Robinson. Oare de ce nu se grăbește un personaj care pare a trăi o adevărată dilatare a timpului? Ce așteaptă cel care ar trebui să aștepte doar salvarea-i proprie și nimic altceva? Reprezentarea timpului pornește de la modelul cunoscut, cel creștin: „voi ajunge să nu mai pot deosebi duminica de zilele de lucru”, rezolvarea fiind însă a omului aflat pe *insulă*: din parul gros pe care săpase cuvintele ce-i marcau noul început, el va face o cruce, pe care o înalță chiar pe locul unde debarcase. „În fiecare zi

² „Deși Crusoe apare catalogat ca homo economicus prin excelență, autosuficiența sa ascunde, de fapt, efortul altora. O lectură atentă a romanului scoate la iveală chestiuni controversate legate de putere, sexualitate și rasă, ascunse în spatele rândurilor care descriu relația dintre Crusoe și Vineri. Imaginea schimbului echitabil, reciproc avantajos, oferită de economiști nu este probată de elementele de dominație și exploatare care marchează raportul dintre Crusoe și Vineri. Absența elementului feminin în povestea lui Defoe maschează o structură narativă care se bazează, în fond, pe reprezentări ce realizează disocierea clară între sexe. Procesul excluderii ilustrează lipsa recunoașterii contribuției economice a femeii în cultura noastră.” Ulla Grapard, *Robinson Crusoe: The quintessential economic man?*, în „Feminist Economics”, vol.I, no.1, march 1995, p. 33, published by Routledge, apud www.informaworld.com, published by Routledge, fragm. tradus de Ioana Militaru

creștam o linie în par, iar duminicile una mai lungă; la fiecare întâi ale lunii făceam o creștătură mai mare decât toate celelalte. Astfel am ținut socoteala timpului.” Tot „moștenirea” culturală este cea care îl va determina să redacteze un jurnal: acesta începe cu data consacrată, 30 septembrie 1659 și, după un prim elan al consemnării, fixează tot mai sporadic, prin notări zilnice, apoi săptămânale, apoi tot mai haotice, episoade curente ale șederii pe insulă. Anotimpurile (aici, doar secetoase și ploioase), anii (despre care Robinson nu mai are cum să știe câți vor fi) înlocuiesc, fără aceeași semnificație a lumii vechi, clasicele unități de măsură. Treptat, ceea ce omul cunoștea prin derulare temporală va fi substituit prin ceea ce *Robinson face efectiv pe insulă, transformând-o pentru bunul său uz*. Astfel, timpul istoric se transformă în timp *economic*, eroul devenind o variantă modernă a lui *homo faber*, acel *homo economicus*, teoreticienii economiști văzând în acest roman o ingenioasă „istorie sinoptică economică” a 28 de ani petrecuți pe o insulă. Tragicul Don Quijote (ridicol, pentru cei din interiorul lumii reale, neacceptate de erou) urmărirea obținerea unor spații pe care să le primească pentru faptele sale și, în același chip tragic, modelarea unui sistem inacceptabil prin exemplaritate morală cavalerescă. Noul model este raportabil, de ce nu, și la imaginea *cavalerului*, într-o altă cheie culturală impusă de o nouă ideologie. Noul cavaler – admitem singularitatea termenului aplicabilă pe canonul explorării, al căutării simbolice, este acum pus în postura totală și nouă pentru istorie de *self made man*, cel care convertește imaginea aventurierului în imaginea celui care își construiește singur imperiul, înfruntând natura și învingând-o, edificând, în final, o micro-societate pe un teritoriu virgin.

Proiectul educațional al lui Robinson, ca orice demers simbolic, e grandios și umil, în același timp: practic, el trece prin multe dintre treptele de civilizație ale unei umanități asupra căreia nu avusese până acum răgazul de a medita: pescuit, vânătoare, agricultură, păstorit, meșteșuguri, industrie, colonizare, ca și prin toate etajele deznădejzii și decăderii umane. Un personaj mediocre ar fi clacat sau s-ar fi mulțumit doar să subziste: Robinson, cel care abandonase liniștea căminului părintesc, într-un gest taxat drept „paricid simbolic” de Marthe Robert, este determinat să producă remodelarea, cea care pentru omul modern va însemna continua re-adaptare și începutul continuu, în oricare împrejurare.

Reacția de la început este sugestivă: căutând pe corabie lucruri care să-i fie realmente de folos într-o ședere necontorizabilă pe o insulă necunoscută, el va descoperi o adevărată comoară de monede, de diferite proveniențe naționale (sugerând absența granițelor la acest nivel!):

„La vederea banilor am zâmbit în sinea mea. «Ah, drogule» am spus cu voce tare, «la ce-mi ești tu bun? Nu-mi ești de folos – nu, n-am ce face cu tine pe uscat: oricare dintre cuțitele de acolo face mai mult decât toată

grămada de monede: nu-mi ești de trebuință la nimic; așadar, rămâi unde ești și te scufundă asemenea unei ființe a cărei viață nu merită să fie salvată». Cu toate acestea, când m-am gândit mai bine, i-am luat...” E o notă de pragmatism prevăzător, care ține de modelul educațional care se configurează, prin tot ceea ce înfăptuiește un nou cavalier al istoriei, cum îl putem socoti pe Robinson, cel care asociază banul, averea, profitul cu ideea de libertatea, de descătușare de vechi, de impunere a propriei sale judecăți în fața celor moștenite, adică promovarea unui alt tip de putere, în care economicul se asociază cu socialul.

Un astfel de paradis, devenit profitabil, îi trezește firești idei de bogăție și de putere absolută, pe care nimeni, însă, nu are cum să i-o râvnească. E o lume superioară celei vechi, din care Robinson păstrează însă modelul *cavaleresc*, de conducător prin superioritate de rasă. Toți eroii se vor supune, direct sau indirect, modelului propus de proiectul Robinson, proiect pe care îl dezvoltă în manieră unică, pe o insulă pe care se știe unică ființă, umană, singura care poate emite pretenții absolute de superioritate. Unicitatea este, în fapt, dorința omului modern de a se desprinde de modelul comunitar impus de imaginarul medieval, model care, rareori, prilejuia unicitatea și exemplaritatea Omului. Pe insula sa, nu întâmplător necunoscută, neprecizată pe vreo hartă ce adună fructele cunoașterii, Robinson adoptă ad-hoc modelul reprezentării puterii: „Aici domnea Majestatea Mea Prințul și Stăpânul întregii insule: aveam drept de viață și de moarte asupra supușilor mei; puteam să-i spânzur, să-i expulzez, să le dau și să le iau din nou libertatea. Nici un rebel printre supușii mei!”. Cu toate acestea, puterea lui Robinson se arată a fi fragilă. Crezându-se mereu aflat în grația divină (relația sa cu divinitatea este pusă de la bun începutul sub semnul protecției nemijlocite pe care Dumnezeu i-a acordat-o de când l-a salvat și i-a oferit un paradis virgin), omul *nou* care e acum Robinson, pe o insulă pe care nu trăiau fiare periculoase, nu poate a se teme decât de semenii săi, cei pe care orice naufragiat, de fapt, îi dorește ca salvatori; semeni a căror apariție este cât se poate de mult îndepărtată dar nu anulată, așa cum se va vedea spre finalul romanului. Imaginea celuilalt nu poate fi însă îndepărtată la nesfârșit, mai cu seamă că proiectul vizează o împlinire și o verificare a sa tocmai prin întâlnirea cu *celălalt*.

Așa că, dincolo de târzia întâlnire cu Vineri, tot ce se petrece/ nu se petrece la nivel relațional, educațional, comunicațional, naște o întrebare firească: de ce personajul care urmează modele majore de existență, cum ar fi cele care conduc spre avere, spre putere, spre perfecționare și bunăstare în sensurile admise contextual, nu este determinat într-o relație socială, firească măcar la nivelul proiecției dorite? Este emblematică secvența citată mai sus, în care personajul este prezentat împreună cu toată suita sa animalieră, amănunt care îl face să se simtă superior multor puternici ai istoriei. Aceștia

puteau fi trădați, puterea lor putea fi pusă la îndoială: a sa, asupra supușilor necuvântători niciodată. Este explicabilă atitudinea celor care, așa cum s-a observat și s-a comentat, în diferite contexte, faptul că insula imaginată de Daniel Defoe nu este în nici un caz un paradis adamic, un Eden ce ar fi trebuit adjudecat, într-o soluție narativă convenabilă, de către un bărbat și o femeie. Singur, într-o izolare prelungită mai mult decât în povestirile reale, ce putuseră oferi un model, Robinson va impune însă un proiect al lumii; este interesant faptul că devenirea modernității, fără a ține cont programatic, este raportabilă, adesea, la acesta.

În fapt, putem vorbi de o altă dinamică a relațiilor intra și inter grupuri umane; mai mult chiar, prin toate sensurile ce se degajă din însumarea faptelor lui Robinson, istoria relațiilor umane cunoaște o nouă formulă: „Defoe treats family in a dismissive manner to glorify individual autonomy. Like the scandal chronicles, travel narratives and criminal fictions popular in his days, Defoe's narratives produce an apparent disjuncture between self and family and between narrative relations and diegetic autonomy, sublimating the role of the family in defining both individual identity and novelistic form.”³ Absența femeii din micro-societatea de pe insula lui Robinson trebuie interpretată nu dintr-o perspectivă misogină, nici dintr-o perspectivă a anormalității (așa cum vor fi ele copios exploatare, într-un roman de o altă factură, în maniera cunoscută din volumul lui Tournier) ci ca pe o supralicitare a dorinței autorului de a imprima imaginea *noului absolut*, a modelului social care refuză șablonul inițial, care se desprinde de imaginea trecutului într-o manieră pe care, simbolic, Marthe Robert o apropie de *paricid*: „Contrar adolescentului din poveste, a cărui fugă are ca scop să pregătească mai bine împăcarea cu idealul familial; contrar chiar lui Ulise, acest model al cutreierătorilor de mări care este în egală măsură campionul reînțoarcerii, Robinson rupe odată pentru totdeauna cu cei pe care i-a renegat, niciodată nu le va mai călca pragul, niciodată nu se va mai sinchisi de ei, pentru el au murit din clipa în care i-a părăsit, iar reînțoarcerea nu-i va fi permisă decât atunci când moartea pe care le-a dorit-o mereu în taină va fi, în sfârșit, un fapt împlinit. Pedepsa ce urmează să-l despartă de lumea celor vii nu este decât manifestarea vizibilă a acestei rupturi radicale: dorind

³ Maniera de tratare a relațiilor familiale de către Defoe este una expeditivă, în sensul de a glorifica autonomia individului. Precum cronicile de scandal, povestirile de călătorie și literatura polițistă, la modă în vremea sa, povestirile lui Defoe conțin o aparentă disjuncție între „sine” și „familie”, ca și între relațiile narative și autonomia diegetică. Rolul familiei este sublimat în definierea atât a identității individuale, cât și a structurii romanești”, Christopher Flint, *Disrupted legacies: Family structure and narrative form in the eighteenth century novel*, Dissertation at the University of Pennsylvania, 1988, fragm. tradus de Ioana Militaru

fierbinte să fie fiul nimănui, el devine efectiv orfanul absolut, solitarul absolut, care se zămislește nepângărit pe sine în împărăția deșertului desăvârșit⁴.

Noul Robinson (față de sine, cel care este, încă, tributari Lumii Vechi, față de oricine l-a cunoscut până la momentul naufragiului, echivalent cu un precis t⁰) este cel care scrie o altă ecuație a relaționării umane, în care se identifică total cu noua imagine a masculinității ce impune o nouă ordine și își configurează o nouă identitate. Fără conotații nepotrivite, se poate spune că dualitatea celor două principii, masculin/ feminin este extinsă și rescrisă la nivelul opțiunii, al propriei selecții. Proiectul presupune o dilatare, o extindere a sferei de influență numită feminitate: ea va adapta, va asimila, va substitui orice intră în canonul larg al puterii/al interesului existențial, în cadre manevrate de un nou *homo faber*, cel care va include aici, deloc subtil, mai degrabă rutinat, inclusiv ceea ce tradițional se numește iubire, în acest roman total *absentă*, fiind înlocuită de imaginea mult mai elaborată, ce ne va captiva în și prin literatura secolelor XIX și XX, a intimității.

O întreagă discuție s-ar cere purtată pe această imagine complexă a intimității: ea există în multe și variate forme, deoarece relația dintre Robinson și Vineri, înțelege într-o economie corectă a sensurilor cărții, completată cu tot ceea ce se înțelege prin „englezește”, în sens larg, trimite spre o formă calmă de creare și receptare a unei sui-generis modalități de existență domestică. Rezumând, iubirea, dimensiune existențială fundamentală pentru secole și milenii, se lasă subtil înlocuită de imaginea puterii și a celorlalți substituiți ai ei, puterea însemnând, în primul rând, posesiune, dominare, control. Sunt aspecte la care se referă dr. Melissa K. Downes, într-un comentariu privind „rescrierea eroticului” în romanul despre Robinson: „*Robinson Crusoe* is not an erotic text in any common understanding of the world. It does not come wrapped in brown paper, nor it is passed among students with certain page corners carefully folded down. But at its basis it develops a masculine subject identity linked to the domination of that which is scripted as feminine and, as such, has a great deal to do with erotics, with the gendering and sexualisation of power. This presentation, part of larger work, will focus primarily on Friday / both as Crusoe` domesticated erotic, his wife. To assume no erotic relationships on the island because women dwell only at the edges of the text is to ignore Friday in problematic ways, dismissing a relationship of intimacy developed

⁴ Marthe Robert, *Romanul începuturilor, începuturile romanului*, București, Editura Univers, 1983, p. 144.

within the master/slave positioning of Crusoe and Friday. The clearest «social» and feminine object at the heart of this text is Friday”⁵.

Nu e vorba doar de o identificare a lui Vineri cu iubita/soția inexistentă, ci, mult mai mult, despre aceeași asociere dintre câmpurile semantice ale puterii, respectiv ale erosului, precum și sugerarea unei noi formule, care ar putea asigura confortul și liniștea celui în care identificăm un prototip al omului modern, aceasta însemnând (și) asigurarea unei forme particulare de intimitate, domestică sau nu, tradițională sau nu, fără să deschidem, măcar, seria unor posibile comentarii de alt ordin.

Astfel privind lucrurile, putem spune că tot ce a proiectat el despre putere stă la nivelul unei imaginații mai degrabă comune. Este și motivul pentru care apariția lui Vineri este atât de mult amânată. Pentru Robinson, ideea de societate înseamnă supuși și acest tip de relație nu se poate înfăptui decât atunci când el a trecut prin toate fazele de ucenicie, când a re-așezat ceea ce umanitatea crease și scăpase ochilor mult prea tineri și nu tocmai interesați. Se poate spune că tot ce se derulează în jurul său este și o latură compensatorie pentru confruntarea dintre generații. „Paricidul” simbolic în care se înscrie eroul este supus unei re-negocieri ce are drept finalitate iertarea și re-așezarea socială a sa, în urma derulării faptelor ce țin de proiect.

În care proiect, apariția lui Vineri creează și facilitează cu adevărat biruința lui Robinson, jalonând și un moment crucial în istoria insulei. Reintră în drepturile sale comunicarea lingvistică (mai mult parodică până atunci, la nivelul discursului papagalului Poll) iar *omul* este perceput acum din perspectiva celuilalt, detașându-se de comuniunea primitivă, de până acum, cu animalele. Este depășită o întreagă eră a proiectului educațional:

⁵ „*Robinson Crusoe* nu poate fi considerat un text erotic în accepția comună a termenilor. Imaginea acestui roman nu trebuie asociată cu o carte cu copertile acoperite, circulând printre studenți pe ascuns și având colțurile anumitor pagini îndoite. Însă în esență romanul dezvoltă tema identității masculine în conexiune cu ideea de dominație a ceea ce este (de) – scris ca «feminin». Drept urmare, romanul presupune mult erotism și sexualizarea puterii. Această prezentare, care face parte dintr-o cercetare mai amplă, se va axa în primul rând pe imaginea lui Vineri – atât ca element al posesiei erotice, cât și ca eros domestic, în ipostaza de nevastă a lui Crusoe. A presupune inexistența relațiilor de natură erotică pe insulă, prin prisma apariției femeilor doar la începutul și la sfârșitul romanului, înseamnă a ignora prezența lui Vineri și a exclude posibilitatea unei relații intime în cuplul stăpân/supus, mai precis între Crusoe și Vineri. Vineri reprezintă cel mai clar element social și feminin din centrul acestui roman.”, dr. Melissa K. Downes, Clarion University, *Reading «Crusoe» and rewriting the erotic: Robinson Crusoe, Friday and erotic possession*, apud www.otago.ac.nz, fragm. trad. de Ioana Militaru.

ceea ce se reușise sau nu cu animalele (și la acest nivel a funcționat o formă primitivă de instrucție) va fi transferat la nivelul lui Vineri, omul *sălbatic* dar *vorbitor*, omul necunoscut, dar posibil de integrat, de dominat, de transformat în ceea ce îi lipsea lui Robinson pentru a-și desăvârși modelul social, omul care să îi ofere *companie multiplă*, om asupra căruia să se reverse acum prea plinul educațional cu care e asigurat omul alb. De altfel, modelul opozițional om alb/ om negru (galben, roșu) nu era/ nu avea să fie o necunoscută.

Vineri este o apariție providențială și prin calitățile sale: ușor de modelat, acesta prilejuiește descoperirea marilor talente pedagogice ale lui Robinson. Foarte rapid, el va deprinde rudimentele limbii engleze, fără ca omul alb să fie preocupat de idiomul indigen. O singură dată relația culturală este puternic biunivocă: atunci când Robinson se arată sedus de simplitatea modelului religios al sălbaticilor din rândul cărora provine Vineri. Altminteri, „bunul sălbatic” favorizează o nouă o nouă pistă de comparație dintre cei doi însingurați ai lumii, cum sunt cavalerul rătăcitor al lui Cervantes și naufragiatul lui Defoe, anume uriașa disponibilitate educațională, pe care cei doi și-o revarsă asupra scutierului, respectiv a sălbaticului. Pas cu pas, Vineri devine servitor, ucenic, partener și, în cele din urmă chiar prieten, un punct suprem al relației sociale de oricând și de oriunde, aceasta după ce deprinde de bine de rău semnele limbii engleze, după ce este educat să perceapă obiceiuri, tehnici, manevre, să se apropie de modul de comportament al unui om civilizat, atât cât însuși stăpânul său (ca și Don Quijote, Robinson va îndrăgi acest mod de a fi iubit și temut în același timp) va putea să îi insuflă asemenea maniere. Prietenia va înlocui, în acest nou model de societate, însăși ideea de matrimoniu, rezolvată de erou, în finalul romanului, în puține cuvinte. Mai mult încă, această sui-generis prietenie va rezolva o problemă de ingenioasă complementaritate, analog, până la un punct celei din *Don Quijote*, diferențiată însă prin proliferarea încurajată pentru un viitor nesegmentat brutal, așa cum se petrec faptele în finalul romanului cervantesc.

Prin Vineri, ideea de societate se amplificase. În lumea sa mică, de sălbatici, Vineri repetase, cumva, scenariul naufragiului pe care o trăise cu o generație în urmă stăpânul său. Scăpat de consumul canibal, Vineri trăiește o scenă în oglindă față de botezul simbolic ce îl adusese la o nouă viață pe Robinson. Departe de vechiul model al sălbaticilor, Vineri câștigă până la nivelul unei relații superioare, cea pe care eroul romanului o renegase în final de adolescență, o relație aproape filială. Iubindu-și „tatăl”, Vineri realizează o necesară corecție a modelului stăpânului său și, mai mult chiar, prin ajutorul lui Robinson, are ocazia unică de a-și salva tatăl biologic, dintr-o primejdie înscrisă în același cod al petrecerilor cu canibali. Sunt destule ocazii care îi vor permite să îl aducă pe stăpânul său și în alte contextualități, decât

cele trăite/ cele proiectate. Se re-naște imaginea Familiei, cea pe care se părea că proiectul o abandonase. Acum ea capătă, pentru un roman ce descrie o altă lume, valoare de sistem, desigur, cu alte dimensiuni decât cele conferite de *tradiția* de până atunci. Vineri este *fiul adoptat*, cel care îi permite solitarului Robinson să-și re-proiecteze imaginea, este *celălalt*, care îi dă iluzia calmului sentimental, compensație inclusiv erotică, în sensul intimității domestice la care ne refeream mai sus. În același timp însă, prin Vineri, se creează premisele apropierei celorlalți oameni, indiferent de extracția lor inițială (e suficient să ne amintim că noile insule/ continente ce vor fi populate în chip real vor primi mult timp ceea ce era considerat extras inferior al bătrânului continent, adică de calitate umană adesea îndoielnică, așa cum vor fi coloniștii determinați de Robinson să populeze insula.

Dacă prima mare unitate a proiectului părea nelimitată, deoarece aproape pentru 26 de ani *homo novus* a trăit în afara lumii, după aflarea/salvarea/recuperarea/adoptarea lui Vineri, lumea (cea uitată deliberat/cea abandonată) prinde să se întoarcă spre el, intempestiv și neprogramat. Robinson configurase o lume a lui care nu exista fără „vizionare”, fără receptare ad-hoc. Cei care ajunseseră prizonieri în mâna canibalilor, pirații răuvoitori, cei care vor alcătui, în final, noua colonie, vor descoperi pe insulă pe cel care se intitula (meritat, păstrând proporțiile) „stăpânul unui castel”, un guvernator absolut, un personaj care se compară adesea cu un rege („mă gândeam adesea cu plăcere că semănăm cu un rege...”) și care poate să-și impună condițiile fără mare greutate, beneficiind de concursul generos al noului său prieten, Vineri. Triumful său este deplin: după 28 de ani, a devenit stăpân absolut peste o lume nouă, cu prerogative de monarh al unor timpuri patriarhale: mai mult decât atât, lumea sa e vizitată/admirată/temută și respectată. Lumea sa există iar proiectul este încununat de succes. Mai sunt de îndeplinit niște formalități pentru Lumea Veche, cea căreia îi datora prima naștere.

Cât este de îndatorat și de motivat sentimental rezultă din rapida expediție a episodului în final, marcat în puține secvențe, dintre care una (cea cu animalele sălbatice) ține de senzaționalul ce îl captivează mai mult decât obligațiile de familie. Eroul trebuie, totuși, să păstreze, să facă o translare în timp și spațiu a unor conveniențe ale acesteia; cum ar fi căsătoria (la o vârstă mai mult decât înaintată) și procreația. De altfel, el se va arăta cu mult mai preocupat de cei de pe insulă, față de viitorul căreia manifestă un interes acut, inclusiv grija pentru popularea ei în continuare, în ideea augmentării unei prime finalități a proiectului său: „De acolo m-am dus în Brazilia, de unde le-am trimis o corabie pe care am cumpărat-o și pe care am îmbarcat mai mulți oameni care să locuiască pe insulă. În afară de provizii, le-am trimis și șapte femei, pe care le-am găsit potrivite fie pentru a-i sluji, fie pentru a deveni soțiile acelorora care ar dori să le ia în căsătorie”.

Departa de a se re-încadra în rigorile vechiului *pattern*, Robinson Crusoe lasă cu generozitate spațiu imaginar pentru ceea ce s-ar putea derula în continuare. El a devenit un simbol cu o mare deschidere, al omului universal, neancorat între granițele vreunui stat, mai mult chiar, nici măcar îndatorat prea mult aportului cultural presupus în existența bătrânului continent. El se simte atras definitiv de o insulă care, o arătase și Șklovski, nu se afla pe nici o hartă; mai mult chiar, supralicitase criticul, chiar statutul eroului e relativ dificil de definit, deoarece „este un om care încă nu există, un fel de pre-american, lipsit de trăsăturile englezilor”⁶. În ipostaza de cetățean al lumii, de model universal, el se va desprinde de ceea ce ar fi putut să îl fixeze la nivel de vechi model social, cel pe care eroul îl renegase de la o vârstă ne-coaptă, prin despărțirea violentă de familie; totodată, el trimite la modelul unei noi ordini social-economice, una în care *insul*, radical desprins de colectivitatea informă și tiranică, își edifică o stare și o independență agresivă, în care sunt recuperate amintiri culturale folositoare și în care multe dintre vechile realități social-politice-administrative rămân simple amintiri nefolositoare. Om al noului, prin tot ce va însemna proiectul său, Robinson deschide porțile imense ale unui nou tip de imaginar, în care proprietatea, puterea, vârsta, conflictul între generații, relațiile inter-umane și iubirea/ prietenia vor intra pe alte axe de manifestare.

Cele ale modernității.

⁶ V. Șklovski, *Despre proză, vol.I*, București, Editura Univers, 1975, p. 195.